

Felejtteni nem szabad

Beszélgetés Neveda Ferencsel, a VMDP nyugat-bácskai szervezetének elnökével, a '44-es bezdáni megemlékezések szervezőjével

Politikusok és történészek egyaránt azt nyilatkozzák a második világháborús ártatlan áldozatokról szóló igazság kiderítése és a levéltárak idevágó, titkosított anyagainak hozzáférhetőségére vonatkozó állami ígéreket kapcsán, hogy az igazság nagyon fájdalmas lesz. Mert valóban voltak ártatlan áldozatok – és mert valóban voltak elkövetők, akik közül elvben többen még ma is élhetnek, és akiknek vannak közeli hozzátartozói. Az elkövetők hozzátartozóit pedig a hétköznapi életben bizonyára rendkívül kellemetlenül érinti az igazság. Viszont az áldozatok hozzátartozóinak egész élete borult fel. És

tott egy-egy misén a pap a prédikációban utalt arra, hogy ebben a temetőben 1944-es áldozatok is nyugszanak, az emberek ijedten összeúgtak: Jaj, nem lesz ebből baj?!

– Vajon amikor a történelmi VMDK megszervezte a partizánok által 1944-ben kivégzett több mint száz bezdáni magyarról való első megemlékezést, nem gondoltak arra, hogy baj lesz ebből? – kérdezem Neveda Ferencet, a VMDP nyugat-bácskai szervezetének a vezetőjét, az első megemlékezések egyik résztvevőjét, aki azóta, 1990. november 3-a óta minden évben részt vett a kegyeletadáson, s ő a fő szervezője is a megemlékezéseknek, amelyeken minden alkalommal részt vesznek a Bezdánban működő két másik magyar párt, a VMDK és a VMSZ, valamint a helyi közösség képviselői. Függetlenül tehát a szerb kormány által a második világháborús tömegsírok feltárásával megbízott bizottság múlt évi megalakításától és a Szerbiában eddig tabunak számító kérdés iránti megváltozott viszonyulástól, Bezdánban nemigen várható változás: itt már tudják, hol vannak a sírok, kik az áldozatok – és emlékeznek is rájuk, kollektívan, nyilvánosan. Az igazi változás a bocsánatkérés, a történelmi igazságtétel lenne, erre azonban bizonyára újabb évtizedeket kell várni még. De nézzük, Bezdánban hogyan jutottak el a hivatalos megemlékezésig.

– Amikor megalakult a történelmi VMDK, megboldogult Maros István közel állt a vezetőségi körökhöz, és bizonyára az ismeretei alapján merte kezdeményezni, hogy a VMDK bezdáni tagozata szervezze meg a megemlékezést. Ismereteim szerint Gordos tanár úr és felesége, Szakszinger Erzsébet és idősebb Maros János, az 1944-es eseményekről írt ballada

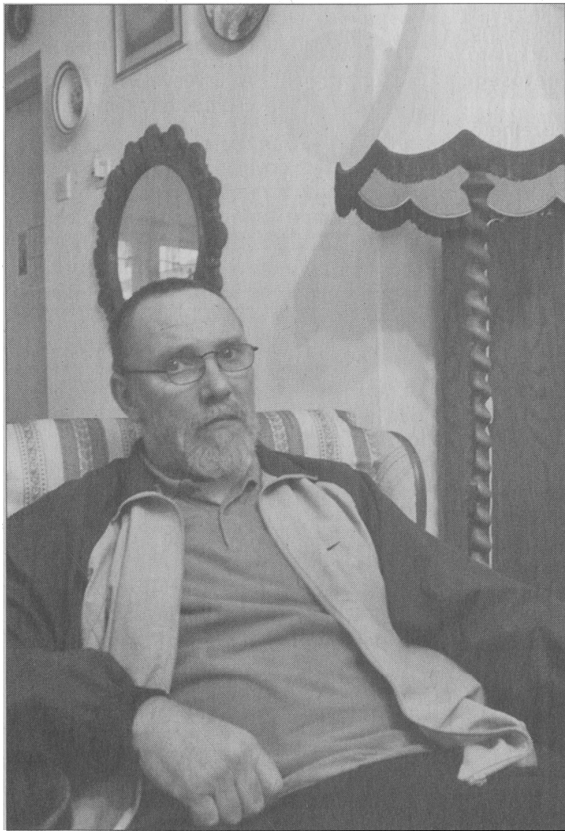
– A második világháború végén, a Vörös Hadsereg dunai áttörésekor, azaz a batinaei ütközet alatt Bezdán a front közvetlen hát-

tere volt, a lakosság sokat látott és hallott. Mit tudni azokról az eseményekről?

– Az akkori emlékeket az emberek elásták magukban. Amikor kérdezősködtem, nehezen nyíltak meg, sokan nem is értették, miért kell bolygatni a kérdést. Mondtuk mindenkinek: lehet megbocsátani, de felejtteni nem szabad, mert meg kell tudnunk, mi történt, hiszen a mi múltunkról van szó, és minden embernek tisztában kell lennie a múltjával. Az a nép, amelyik nem tisztázza a múltját, elvesztett a történelem viharában. És ezt lassan megértették. Emlékeztem szerint az első megemlékezésen kevesen voltunk, a hozzátartozók sem jöttek nagy számban, később azonban egyre többen letünk. Egy évet sem hagytunk ki. Mi akkor is koszorúztunk a temetőben, amikor 1991-ben Vukováron bombák robbantak, és ide hallatszottak a háború hangjai. Akkor meglepően sokan voltunk! A megboldogult Kecskés Ferenc atyával hirdettük meg, hogy lesz a koszorúzás, és akkor több mint 300-an jöttek el! Az emberek úgy érezték, nagyobb baj már nem lehet a háborúnál, s jöttek! Ezt a megemlékezést már én szerveztem, igaz, meg is lett a „jutalmam”, mert 1992 márciusában elvittek a frontra Szlavóniába, közvetlenül láttam a háborút. Négy gyereket hagytam itt, amikor elvittek, s 36 éves voltam akkor. Csak körül kellett nézni, s nyilvánvaló volt, hogy az én korosztályomból mást nem mozgósítottak...

– De azóta is politizál, a történelmi VMDK-t követően a VMDP vezetőségi tagja, nyugat-bácskai vezetője, de beszédeiből, kiállításából egyértelműen érzékelhető, hogy nagy híve a magyar összefogásnak, a pártok közötti együttműködésnek...

– Az 1996-os választásokra Ágoston Andrásék megpróbálták újraéleszteni a nyugat-bácskai tagozatot, s megboldogult Deák Péter és Csorba Béla megkérdezték, elvállalnám-e az indulást a VMDK színeiben a zombori községi képviselő-testületi választásokon. Elvállaltam, egy perccig sem gondolkodtam, és meg is nyertem a választást, a szocialistákat mind magam mögött hagytam. A rákövetkező, 2000-es választásokon szintén mandátumot nyertem, de ezt követően megváltoztatták a választási törvényt, és 2004-ben bevezették a listás választásokat, s ekkor Bezdánnak kevés esélye volt, hogy a négy választói helyen négy képviselője bejusson a zombori képviselő-testületbe. A listás választáson a pártok határozzák meg, hogy ki lesz a testület tagja, ezért van az, hogy némely falunak most nincs is képviselője Zomborban. Listás választáson bekerülni csak magyar szavazatokkal egyáltalán nincs esély a szövetségben, kivéve, ha összefognak a magyar pártok. Most a választási Magyar Koalíció VMSZ-es képviselői mögött ott vannak a mi szavazataink is. Mi itt semmi mást nem akarunk, mint hogy felfogják: ahol többen él a

NEVEDA FERENC

még csak nem is beszélhetek róla, mert hogy mi történt erre felé 1944/45-ben, arról mélyen hallgatott a hatalom, és ha nem akartak bajt maguknak és családjuknak, hallgatniuk kellett a hozzátartozóknak is. A tömegsírokra, a megtorlások színhelyeire csak titokban látogattak el. Bezdánban is, ahol a falu melletti Isterbác tanyai településen kivégzett 1944-es áldozatokat 1945-ben az Alsó temetőben temették el. Itt a temetőben, az isterbáci parcellánál sokáig csak magánemberként helyezték el a kegyelet virágait a falubeliek, és ha olykor a temetőben tar-

magyar, ott területi autonómia kell, ahol szórványban, ott meg perszonális. Egyébként is ezt az elvet akarták érvényesíteni Kosovóban az ottani szerbek részére... Ami pedig a magyar összefogást illeti, lehetnek különbségek a pártok között, de nemzeti érdekek tekintetében nem lenne szabad szemben állni. Most megtörténik, hogy Szabadkán az 1944/45-ös áldozatokról külön emlékezik a VMSZ, külön a VM DP. Itt nálunk Bezdánban ez nem lehet így, nálunk mindig együtt vagyunk, s együtt koszorúzunk. A mostani novemberi megemlékezéskor itt volt Tari István, a VM DK alelnöke, s itt voltak a VMSZ helyi képviselői. Szerintem politikai szinten is közeledhetnénk, mind a három párt visszatérhetne az eredeti elvhez, amely kimondja, hogy perszonális autonómia nélkül a magyarság nem fog megmaradni.

- A választásokra alakult Magyar Koalíció azonban a politikai életben már a múltt.

- A hárompárti koalíció megalakításakor kötött megállapodásnak 90 százaléka nem teljesült. Akkor azt mondtuk, közös a lista, a VMSZ-nek mégis több hely jutott, előnyt szerzett a képviselői helyek elosztásában. Zomborban például két VMSZ-es képviselő van a testületben, egy pedig a VM DK-ból. Én negyedikként, a VM DP tagjaként nem jutottam be, de ha igazi koalíció lett volna, akkor most mind a három párt jelen lenne a zombori testületben. Viszont hiába volt Magyar Koalíció, még a városi testület bizottságaiban sem kapott helyet a VM DP. Most történt meg először, hogy a magyar pártok mögött nem volt semmilyen koalíciós szerb támogatás (korábban a Liga részéről ez megtörtént), s mégsem tudunk példát mutatni, pedig ez az emberek körében bizalmatlanságot váltott ki. Most az a helyzet, hogy a VMSZ tud ígérni munkahelyeket, s mivel az anyaország sem egyformán kezeli az itteni magyar pártokat, minden pénz a VMSZ kezében fut össze. S itt van most a nemzeti tanács megválasztását szolgáló külön választói névjegyzék aláírásának akciója, amellyel olyan helyzetbe hozták bennünket, hogy ha nem írjuk alá, akkor megtagadjuk a magyarságunkat. Ha nem leszünk rajta mindannyian a listán, egy napon

Papp Ferenc, az újvidéki Nagy Sándor Műemlékvédő és Hagyományápoló Egyesület elnöke közleményben tiltakozott az Újvidéki Televízió január 9-i, 21.30-kor sugárzott, a sárvári internáltaokról szóló műsorában elhangzott adat kapcsán, amely szerint az újvidéki Lisje kommunális és temetőgondozási vállalat újította fel a sárvári temetőt a tartományi és a városi hatóságok rendelete alapján. „Ugyanezek a hatósági szervek immár húsz éve rendre letarolták, megszenteltelenítették, eltávolították az újvidéki magyarság részéről a honvédsírokra és az 1944/45-ös vérengzések áldozatainak emlékére felállított jelképes 101 keresztet. A legutóbbi szomorú esemény tavaly, 2009. február 1-jén, Újvidék város napján történt, amikor a Szekeres László Alapítvány erre a célra adott pénzből felállított 100 keresztet három hét után az Almási pravoszláv temetőbe vitték” – áll a közleményben.

az EU küszöbén majd azt mondhatja egy szerb miniszter, hogy itt van a hivatalos lista, csak ennyi magyar van, mert ennyien iratkoztak fel!

- Visszatérve beszélgetésünk témájához, az ártatlan magyar áldozatokról való megemlékezés kérdéséhez, a számos ismert adat ellenére is vannak még felderítetlen, de felderíthető mozzanatok. Az egyik ilyen,

AZ ISTERBÁCI ÁLDOZATOK TISZTELETÉRE EMELT EMLÉKKERESZT A BEZDÁNI TEMETŐBEN

hogymi lett a batinai áttörés előtt innen kivonuló honvédsereg által hátrahagyott honvédekkel?

- 2000-ben megboldogult Keltsch Terus néni elhívott magához, és elmondta, hogy nagyon szeretne megszabadulni egy emléktől, ami 44 óta terheli. Elmondta, hogy a Nist János, 1944-ben kivégzett fiatalember sírja közelében még 37 ismeretlen temettek el. Néhai Nist János leventének az volt a bűne, hogy nem tudta megmondani, hol van a magyar országszázó, ezért végezték ki a partizánok! Ma már tudjuk, hogy a vele együtt eltemetett 37 ismeretlen nem ismeretlen: ők magyar honvédek. Terus néni édesapja a háború alatt borbély volt, a honvédek is hozzá jártak, és ott a borbélyműhelyben mesélték el, hogy visszavonul a magyar és a német sereg, de nekik maradniuk kell, hogy felrobantsák a hidakat, de azt is mondták, hogy ők ezt nem teszik meg, mert félnék, hogy ezzel kárt okoznak a falunak. Terus néni ennyit tudott róluk akkor, ám amikor 1945 tavaszán a nagyon kemény, időnként -30 fokos hideg tél után az egész faluban érezni lehetett a pincékből áradó szagot, és egy bolgár tiszt jóváhagyásával a lakosság elkezdte felhordani a pincékből a halottakat, hogy eltemessék őket a temetőben (ismereteink szerint a bolgár tiszt engedélyezte az Isterbácon kivégzett száz magyaroknak a temetőben történő eltemetését is), akkor a parasztkocsikon hordott holttestek között Terus néni felismerte, hogy többen a királyi honvédség alsóruháit viselik, a felső ruhákat ugyanis levették róluk valószínűleg rögtön a kivégzésük után. Az elbeszélés szerint azon a kemény 44/45-ös télen sok kivégzett embert egyszerűen otthagytak a községháza, a malom, az iskola pincéiben.

- Az Isterbácon kivégzett száz magyar ember neve ismert, de ismeretek-e a pincékből előkerülteké, akik a jelek szerint szintén a szovjet hadsereg és a partizánok bevonulása után veszítették életüket, és nem mindannyian voltak bezdániaiak?

- Nekem van egy névsorom, de nem hozhatom még nyilvánosságra. A listán szereplők közül többen eltűntnek nyilvánítottak, hiszen

a család nem bizonyíthatta, hogy mi történt itt 1944-ben, viszont kellett a halotti okirat a örökség és más családi ügyek rendezése miatt. A listán 107 név szerepel, akik 1944. október 9-e és 1945. január 1-je között tűntek el Bezdán területén. Közöttük vannak a honvédek is, akik elindultak Batina felé, de nem értek át a Dunán, s az is biztos, hogy ezen a listán van az a 37 honvéd is, aki itt nyugszik a bezdáni temetőben a Nist-sír közelében.

- A temető másik részében pedig az isterbáci áldozatok. Ha megnyílnak a levertárok, egyrészt számos tisztázatlan dolgot el lehet helyezni a történelem mozaikkockái közé, másrészt elérkezik az idő, hogy minden ártatlan áldozatról megemlékezzünk, és hogy a történelmi igazságtétel alapján tovább tudjunk lépni a magyarok és a velünk együtt élő népek viszonyában. Ön szerint lehetséges ez?

- A magyarokat Trianonnal tragédia érte. Az akkor okozott traumát csak egyféleképpen tudnánk gyógyítani, ha a Trianonban elszakított minden magyar magyar állampolgárságot kapna. Ez jelentené azt, hogy egyformák vagyunk, függetlenül attól, hogy itt élünk Bezdánban vagy Budapesten a Rózsadombon. Nézzük, mi is történt a közelmúltban! A két Németország egyesült, a litvánok, észtek, lettek visszakapták az országukat, csak Magyarország maradt meg úgy, ahogy Trianonban meghatározták, sőt a második világháború után a párizsi békeszerződéssel is faragtak le belőle. S mindezt a magyar európai parlamenti képviselők sohasem említik, mint ahogy kevés szó hangzik el az 1944-es magyarellenes megtorlásokról is... De tudjuk, más az, amit a szív diktál, és más a tény és a valóság. Hogy tovább tudjunk lépni, s felül tudjunk kerekedni a sérelmeken, tudnunk kell, hogy mi történt. Ismétlem, tudnunk kell, hogy mi történt, és annak alapján meg lehet bocsátani, de felejteni nem!

S hogy Bezdán vonatkozásában mi is történt, azt az 1944-es események egyik szemtanúja, Maros János egy balladában foglalta össze, Bezdáni ballada címmel. Eszerint „A partizánok egy csapata / bevonult a mi falunkba. / Aznap reggel, harmadikán / kezdődött a tragédiánk”. Ennek részleteiről egy másik írásban.

FRIEDRICH Anna